

De mens achter het spul

IN DE TENTOONSTELLING **THUIS IN DE 17DE EEUW** WIL HET RIJKSMUSEUM IN AMSTERDAM LATEN ZIEN HOE MENSEN 400 JAAR GELEDEN LEEFDEN EN WOONDEN. VOOR HET EERST WORDT DE BLIK NIET PRIMAIR GERICHT OP OBJECTEN, MAAR OP DE BEZITTERS ERVAN

Strijkende vrouw op zolder in het poppenhuis van Petronella Dunois, dat voor de tentoonstelling *Thuis in de 17de eeuw* van zijn vaste plek in het Rijksmuseum in Amsterdam is gehaald.

Foto Jordi Huisman

VRIJDAG

KUNST

17 OKTOBER 2025

Een ode aan de onbekende onmisbaren

Waar zou de klassieke muziek zijn zonder de correpetitor?

PAG 6

De Britten of de Australiërs?

Dilemma's voor baanwielrenner Roy van den Berg

PAG 10

Kleine tentoonstelling, kolossaal onderwerp

★★★★★ voor Michelangelo in Teylers Museum, Haarlem

PAG 13

Tv-recensie Siem Buijsse

Beeldende kunst Tentoonstelling 'Thuis in de 17de eeuw'

Juiste mindset

De vraag of Mohamed Ihattaren gelukkig wordt van voetbal, blijft in de docu over zijn leven onbeantwoord.

Na een campagneweek vol zaken van landsbelang, snakte ik woensdagavond naar een bijzaak. Gelukkig zond NPO 3 de documentaire *Mo Ihattaren – De beproeving* (BNNVara) uit. Voor de lezer met een voorkeur voor andere bijzaken dan voetbal: Mohamed Ihattaren speelde als 16-jarige bij PSV zo makkelijk de sterren van de hemel, dat wereldfaam onvermijdelijk leek. Toch voetbalt de inmiddels 23-jarige middenvelder tegenwoordig niet bij Real Madrid, maar bij het bescheiden Fortuna Sittard.

Kort na zijn doorbraak overleed zijn vader. Daarna ging het bergafwaarts: Ihattaren speelde minder wedstrijden dan er verontrustende nieuwsberichten over hem verschenen. Hij kwam niet opdagen op trainingen, kwam vele kilo's aan, had criminele contacten en kreeg zelfs een taakstraf opgelegd wegens mishandeling van zijn ex-partner.

Die krantenkoppen laten slechts één kant zien, stelt Ihattaren in de openingsscène. Nu krijgen we 'het echte verhaal' te horen. Opvallend genoeg komen zijn misstappen daarin amper aan de orde. Die 'criminele contacten' waren gewoon jongens uit zijn wijk, vertelt hij. En zijn veroordeling blijft zelfs helemaal onbesproken.

In plaats daarvan vertellen maker Joël van den Heuvel en regisseur Tim van Maanen het verhaal van Ihattaren in een wat clichématige comebackvorm: hij heeft fouten gemaakt, maar krabbelt nu op door hard te werken.

De nadruk ligt vooral op zijn gewicht. We zien Ihattaren kickboksen en een berg op rennen. 'Ik ben een emotievreter', zegt de inmiddels fitte voetballer. Maar ook over zijn emoties, en over de onmenselijke druk op een top-talent, leren we relatief weinig.

Wel zien we dat Ihattaren wordt omringd door mensen met één doel: zijn comeback verwezenlijken. 'Voetbal is een levensstijl', spreekt zijn oudere broer Yassir hem streng toe na een wedstrijd. Zijn zaakwaarnemer heeft zelfs een groep coaches bij elkaar gebracht, onder de naam 'team Mo'. Oud-voetballer Ricardo Kishna is een van hen. 'Ik denk niet dat Mo zelf over de juiste mindset beschikt. Daarom geven wij hem sturing', zegt hij.

Zo staat bijna alles in het leven van Ihattaren in het teken van zijn carrière. Zijn broers hielden hem zelfs weg bij hun doodzieke vader, zodat hij zich beter kon concentreren op het voetbal. Dat heeft duidelijk diepe littekens achtergelaten, maar de documentaire gaat er nauwelijks op in.

De vraag of Ihattaren eigenlijk gelukkig wordt van een leven als profvoetballer, blijft onbeantwoord. Hij blijkt in elk geval niet voor zichzelf te spelen. 'Ik voetbal voor mijn neefjes', zegt hij. 'Zodat hun achternaam gerespecteerd wordt, en zij het makkelijker krijgen dan ik. Dat zorgt wel voor druk.' Daarna barst hij in tranen uit.

Voor Ihattaren en zijn omgeving is voetbal allesbehalve een bijzaak. Je zou hem eigenlijk gunnen dat dat wel zo was.

V's televisierecensiententeam bestaat uit Yasmina Aboutaleb, **Siem Buijsse**, Arno Haijtema, Lotte Krakkers en Alex Mazereeuw.

Graatjes van vroeger

De tentoonstelling *Thuis in de 17de eeuw* in het Amsterdamse Rijksmuseum graaft dieper dan de mooie spulletjes van rijke mensen. **Hoe leefden de mensen nu echt?** Voer voor archeologen, die botjes vonden met de prikgaatjes van de vork er nog in.

Door **Anna Stibbe** Foto's **Jordi Huisman**

Je ontdekt telkens iets nieuws, als je voor het poppenhuis van Petronella Dunois staat. Het 17de-eeuwse kunstwerk, een twee meter hoge, halfopen kast op poten waarin zeven miniatuurkamers zijn ingericht, bevat in totaal zo'n zevenhonderd spulletjes. Sommige herken je direct – de schilderijen aan de eetkamerwand, het zilveren theeservies, de porseleinen vazen op de kasten: met zulke voorwerpen staan musea vol. Maar al die potjes en tonnetjes in de voorraadkamer, wat zit daar eigenlijk in? En is die pop op zolder nou aan het strijken?

Veel tijd om te puzzelen is er niet, voor je het weet moet je plaatsmaken voor de volgende nieuwsgierige. Want in de zaal in het Rijksmuseum waar de twee 17de-eeuwse poppenhuizen uit de collectie normaal gesproken staan, is het altijd druk. Niet verwonderlijk, want het kijken in zo'n

miniaturhuis voelt als geoorloofd gluren bij de burens. Dat die burens vier eeuwen geleden leefden, en in een zeer luxe optrekkje nog wel, maakt het gluren alleen maar interessanter.

Het blijft een intrigerende vraag: hoe leefden onze voorouders; hoe zagen hun huizen eruit, en wat deden zij daarin? Het dagelijks leven van toen staat centraal in *Thuis in de 17de eeuw*: de eerste grote tentoonstelling van het Rijksmuseum over wooncultuur. Ook de twee poppenhuizen zijn voor de gelegenheid naar de tentoonstellingsruimte verplaatst.

Zoals de poppen van Dunois, zelf rijk geworden door een erfenis van haar jonggestorven ouders, leefden er maar weinig mensen vroeger. De spullen van de voorouders van de meeste bezoekers zullen meer hebben geleken op wat er te zien is in metrostation Rokin, op anderhalve kilometer afstand van het Amsterdamse

museum. In twee vitrines langs de roltrappen liggen daar bodemvondsten uitgestald, opgegraven tijdens de werkzaamheden aan de Noord-Zuidlijn. Potscherven, gebroken glas, een rijtje lepels, een aantal pijpjes. Geen bijzondere, bewaarde spullen, maar gewone dingen – het meeste afval. De overblijfselen van mensenlevens waarover we verder vrijwel niets weten.

Het volledige bezit van een arme tijdgenoot van Dunois zou moeiteloos passen in een kast die net zo groot is als haar poppenhuis. Dat illustreert Steef de Jong, theatermaker, kunstenaar en vormgever van de tentoonstelling, door tegenover haar poppenhuis zo'n kast van karton neer te zetten. Daarin zit de hele, door de kunstenaar nagemaakte inboedel van Thomas Hendriks, die in de 17de eeuw in Zwolle leefde. Een pot, een pan, wat linnen – veel meer niet.

We weten meer over de levens van rijke mensen, ook omdat ze meer spullen hebben achtergela-

“
Spullen waren van iemand, stonden samen in een huis, werden gebruikt en gekoesterd

► **Spullen van de burgemeestersfamilie Sonck, in een nagemaakte kartonnen keukenkast van Steef de Jong.**

'Als je echt wilt begrijpen hoe een huishouden functioneerde, dan vertellen juist de weggegooiden spullen een eerlijk verhaal'

Archeoloog **Marijn Stolk** dook voor het Rijksmuseum in de resten van een beerput.

▲ 17de-eeuws poppenhuis in het Rijksmuseum.

ten. Maar zelfs van hen bleven vooral de pronkstukken bewaard, die van generatie op generatie zijn doorgegeven. De alledaagse gebruiksvoorwerpen werden als ze kapot waren weggegooid, maar nog liever hergebruikt: hout belandde in de haard, metaal werd omgesmolten. Terwijl juist die gewone spullen, de kookpotten en het kinderspeelgoed, veel kunnen zeggen over dat dagelijkse leven.

Het Rijksmuseum richt zich nu op de mensen achter de spullen. Dat is een verschuiving: voorheen werd vooral naar de objecten zelf gekeken, hun afzonderlijke, artistieke waarde werd bestudeerd. Van oudsher heeft iedere vorm van kunstnijverheid in de collectie – textiel, glas, zilver, meubelen, enzovoorts – een eigen conservator, een materiaalspecialist. Maar spullen waren van iemand, stonden samen in een huis, werden gebruikt en gekoesterd. Die bredere blik mis je, als je alleen maar kijkt naar hoe iets is gemaakt.

Om die bredere blik op de Nederlandse wooncultuur te kunnen vatten, werkten specialisten van de afdeling toegepaste kunst samen aan de tentoonstelling. En er werd kennis van buiten het team binnengehaald: speciaal voor dit project zijn een antropoloog en een archeoloog aangenomen. Steef de Jong richtte met zijn kenmerkende kartonnen decors de tentoonstelling zo in, dat de originele context van de tentoongestelde spullen duidelijker wordt. En die spullen komen niet alleen uit museumcollecties, maar zijn ook opgegraven door archeologen.

De tentoonstelling is ingedeeld als een dag. De bezoeker begint bij het thema opstaan, waar de dagelijkse verzorging centraal staat, en

eindigt bij de avondmaaltijd en het potje ganzenbord achteraf. Onderweg zie je thema's als de huishouding, de opvoeding en het werk.

'Eerst wilden we de tentoonstelling inrichten zoals een poppenhuis, met verschillende kamers', zegt Sara van Dijk, textielconservator en initiator van de tentoonstelling. 'Maar dan zou de tentoonstelling een elitewoning representeren. Het voordeel van een indeling als een dag is dat ieder huishouden een dag doormaakte. Of je nou in een eenkamerkelderwoning zit zonder rookafvoer, of in een grachtenpand in Amsterdam.'

Door deze opzet zijn er door de hele tentoonstelling wel objecten te vinden die ook in arme huishoudens zouden kunnen hebben gestaan. Altijd zijn dat archeologische vondsten, en vaak dingen die door alle klassen werden gebruikt. Een voorbeeld is de tentoongestelde heiboender: een klein, goedkoop handbezempje. Welgestelde mensen haalden die in veelvoud in huis

– in Dunois' poppenhuis ligt er een stapeltje op zolder – maar ook eenvoudigere huishoudens gebruikten zulke handzame bezempjes.

Het verschil tussen arm en rijk wordt het best zichtbaar in de tentoonstellingszaal over werk. Aan de ene kant van de ruimte staat een groot bureau, gemaakt van verschillende soorten hout. Daarnaast staat een ijzeren kachel, versierd met Bijbelse scènes. In een vitrine ligt de almanak van de Amsterdamse wijnhandelaar Isaac Pol, waarin hij ook zakelijke transacties bijhield. Allemaal spullen uit het 'comptoir', de werkkamer aan huis, van een welgestelde heer.

Aan de andere kant van de zaal liggen een heleboel ronde, kleine, aardewerken voorwerpen met een gat erin: spinstenen, waarmee mensen thuis garen konden spinnen. Naast zo'n spinsteen was daar alleen een houten stokje en wat wol of vlas voor nodig. Mensen met weinig ruimte en zonder bij-

▲ Portret van de familie Sonck door Jan Albertsz Rotius (1662).

▲ Etensresten uit de beerput van de familie Sonck.

Foto's Museum Mayer van den Bergh, Antwerpen / Rijksmuseum

zondere vaardigheden konden zo aan de slag. De textielindustrie zat altijd om garen verlegen, dus het was een populaire manier om wat bij te verdienen, vooral bij vrouwen uit de lagere sociale klassen.

Het spinwerk wordt extra relevant als je bedenkt dat in de 17de eeuw veel vrouwen alleen in hun inkomsten moesten voorzien. Er was destijds een vrouwenoverschot in de steden, vermeldt de tentoonstellingscatalogus. Vanuit het buitenland kwamen vrouwen naar de Republiek om te werken, terwijl mannen juist vertrokken. Ze gingen het leger in, of naar zee – een derde keerde nooit meer terug.

Ook over rijkere levens vertelt de archeologie ons dingen, vaak heel alledaags, waar we met alleen de in musea bewaarde pronkstukken of geschreven bronnen nooit achter waren gekomen. Zo bevatten beerputten, waarin 17de-eeuwse stedelingen hun afval dumpten, een schat aan informatie.

'Als je echt wilt begrijpen hoe een huishouden functioneerde, dan vertellen juist de weggegooiden spullen een eerlijk verhaal', zegt

“
'Het voordeel van een indeling als een dag is dat ieder huishouden, arm en rijk, een dag doormaakte'

Marijn Stolk, de archeoloog die heeft meegewerkt aan de tentoonstelling en zelf onderzoek deed naar beerputten. In die putten belandden gewone gebruiksvoorwerpen als ze kapot of afgedankt waren, maar ook etensresten.

Zo komen we door beerputten meer te weten over vroegere eetgewoonten. Maar omdat meerdere (vooral arme) huishoudens zo'n beerput vaak deelden, en omdat die ook weleens werd geleegd, is niet altijd goed vast te stellen wie precies wat at. Wat dat betreft is er in Hoorn een unieke beerput gevonden, die toebehoorde aan één huishouden en zo ruim is dat die nooit is geleegd: die van burgemeester Albert Sonck. Het Rijksmuseum toont keukengerei uit die beerput, en heeft ook onderzoek naar de etensresten laten doen door specialisten op het gebied van dierlijke en botanische resten.

De familie Sonck had een behoorlijk gevarieerd dieet, wordt in de catalogus verteld, van onder meer noten, eieren, vruchten, mosselen, oesters en vis. En ze aten veel

● LEES VERDER OP PAG 14

Column Robert van Gijssel

STELLING

Politiek protest rond concerten moet vaker gaan zoals bij Disturbed

MUZIEK VOLGENS VAN GIJSSEL

En weer kwam een potentieel ophefconcert onze kant op. Zo'n popshow die meer wordt dan een popshow, omdat er wereldconflicten bij moeten worden uitgevochten. De ellende kwam nu eens van de andere kant. Geen pro-Palestina-ophef, zoals we die zagen bij punkbands als Bob Vylan, maar pro-Israël-ophef.

De Amerikaanse band Disturbed heeft een charismatische zanger, David Draiman, die goed kan rockzingen. Hij deed dat in de cover *The Sound of Silence* en ging daar tien jaar geleden viraal mee. Vorig jaar ging Draiman, een Amerikaan van Joodse komaf, viraal om andere redenen. Draiman is al langer fan van het land Israël. Zijn familie woont er, vandaar. Toen zijn favoriete land werd aangevallen door Hamas, op 7 oktober 2023, werd Draiman dus boos.

Vorig jaar was hij in Israël. Hij besloot er het leger een hart onder de riem te steken. Draiman signeerde een bom en schreef er 'Fuck Hamas' bij. En hij durfde een foto van die actie op Instagram te zetten. De foto werd gedeeld op sociale media en voorzien van commentaar ('was die bom maar in zijn gezicht ontploft', dat werk). Maar de band trapte daarna toch een wereldtournee af, die ze deze week naar de Amsterdamse Ziggo Dome bracht.

En toen gebeurde iets raars. De ophef, die rond Bob Vylan nauwelijks was bij te benen, bleef uit. Geen woedende lobbyclubs, geen bedreigingen. Ik kreeg mailtjes van lezers: 'Waar blijft nu de ophef? Wordt hier gemeten met twee maten?'

Misschien wel. Maar mogelijk ook omdat de zaken Bob Vylan en Disturbed erg verschillen. Bob Vylan geeft uitgesproken politieke shows en roept het publiek op in actie te komen: rumoer verzekerd. Dat doet Disturbed niet. Die band zingt gewoon rockliedjes.

Ja, Draiman houdt er, als privépersoon, een abjecte mening op na, namelijk dat het prima is om bommen op Gaza te gooien en ook als daar mogelijk kinderen mee worden getroffen. Maar dat is geen illegale mening: hele landen hebben hem, helaas. Een concert verbieden vanwege die mening, zou heel ver gaan.

In België gebeurde dat toch, op de valreep. De krant *De Standaard* besloot de zaak vlak voor de Disturbed-show in Brussel onder de aandacht te brengen. De burgemeester cancelde daarop het concert. Ik vond dat nogal wat. Shows van Bob Vylan en Disturbed moeten doorgaan, tot er dingen worden geroepen die onwettig zijn of mensen in gevaar brengen.

Om dat te checken, ging ik dinsdag naar de Ziggo. En ik kreeg zowaar een vlaagje hoop op misschien, ooit, iets betere tijden. Eerst omdat Disturbed een knieval maakte. Draiman toonde enig berouwen en zei dat iedereen welkom is bij Disturbed, 'ook Palestijnen'. *Too little, too late*, zeker. En enigszins bizar, want waarom zouden Palestijnen niet welkom zijn? Maar het publiek reageerde sterk. Mooi moment van zoete wraak: in de zaal werd ook 'free Palestine' geroepen.

Maar buiten gebeurde iets nog mooiers. Na afloop stonden vijf demonstranten bij de uitgang, met een Palestina-vlag. Ze draaiden *Thunderstruck* van AC/DC. Toen de politie vroeg of de muziek zachter mocht, ging de muziek zachter. Een deel van het publiek ging rond dit clubje staan. Maar niet om keihard ruzie te maken. Er ontspon zich een keurige discussie.

Ik kon het bijna niet geloven. En door mijn hoofd schoot een -waarschijnlijk naïeve- gedachte. Zou het kunnen dat we binnenkort, na de vredesgesprekken over Gaza, ook weer op iets minder overspannen toon met elkaar kunnen praten? Ook over popmuziek die ons niet aanstaat?

Wekelijks neemt Bor Beekman, Robert van Gijssel, Joris Henquet, Merlijn Kerkhof, Anna van Leeuwen of Herien Wensink stelling in de wereld van film, muziek, theater of beeldende kunst

Beeldende kunst Tentoonstelling 'Thuis in de 17de eeuw'

VERVOLG VAN PAG V3

gevogelte, zoals blauwe reiger en rietgans, misschien wel geschoten door Albert Sonck zelf: als voorstaand burger bezat hij het jachtrecht. Destijds werd het als gezond gezien om je eten aan te passen aan je stand. Voor boeren zou het gezond zijn om knollen te eten; gevogelte paste goed bij het voedingspatroon van een burgemeester.

De keukenkast van de familie Sonck staat op de tentoonstelling, althans: de kast is nagemaakt van karton, maar de spullen erin komen echt uit hun huis. Uit de beerput zijn luxe blauw-wit porseleinen borden uit China tevoorschijn gekomen, maar ook eenvoudigere aardewerken kookpotten van hier, die net zo goed in een armer huishouden hadden kunnen staan.

Onder in de kartonnen kast, achter een luikje, liggen de etensresten: een vissenswervel, oesterschelp, wat botjes. Grappig detail: in sommige van die botjes zie je nog de gaatjes van de vork waarmee iemand er ooit in heeft geprikt.

Stolk: 'Toen ik als archeoloog werd aangenomen voor deze tentoonstelling, had ik gelijk het idee om ook etensresten te laten zien. Maar ik dacht ook: ik weet niet hoe een museum daartegenover staat. Zit het Rijksmuseum wel te wachten op varkenspootjes en vissenswervels?'

Dit keer wel. En juist in die combinatie van spullen ligt de kracht van de tentoonstelling: in één ruimte zien we niet alleen de mooi gedekte tafel met zilveren kandelaars en Delfts blauwe borden, maar krijgen we ook een idee van de maaltijd die op tafel kwam. We zien de prikgaatjes én, in een nabije vitrine, het soort (vergulde) vork waarmee die ooit zijn gemaakt. Het schilderij van de familie Sonck aan de wand geeft ons er de gezichten bij. Juist omdat we zoiets alledaags weten als wat ze hebben gegeten, voelen hun levens dichterbij dan ooit.

Tegelijkertijd blijft het zoeken naar sporen van armere levens. Af en toe is er een object tentoongesteld dat ook minderbedeelde mensen hadden, of wordt er op tekstbordjes naar eenvoudigere huishoudens verwezen. Maar die

▲ De miniatuermuizenval in het poppenhuis in het Rijksmuseum. Een exemplaar op normale grootte is nooit gevonden.

arme levens worden al snel overschaduwd door de overdaad aan spullen uit rijkere huishoudens.

Dat heeft ook te maken met de aard van een museum. Tentoonstellingen zijn visuele presentaties, waarin verhalen worden verteld aan de hand van objecten. In zo'n context is het lastig om levens te tonen van mensen van wie nauwelijks spullen zijn overgebleven. En de spullen die er zijn, zijn vaak stuk en niet altijd direct herkenbaar; ze vereisen meer uitleg. Terwijl tekstbordjes vaak summier zijn, zeker in het Rijksmuseum. De ideale tentoonstellingsobjecten zijn visueel veelzeggend, vertellen uit zichzelf al een verhaal.

Een voorbeeld is het speelgoed. In een hoek van de ruimte die over opvoeden gaat, zijn miniatuurvoorwerpen tentoongesteld, allemaal archeologisch gevonden. Kleine kookpotjes, een vergiet, zelfs een steelpannetje met roetsporen erop. Je ziet die kinderen al voor je, keukentje spelen, zelfs echt iets bereiden met hun pannetje op het vuur.

Omdat zulke miniaturen ook van goedkope materialen konden worden gemaakt, waren ze voor veel kinderen toegankelijk, staat op het tentoonstellingsbordje - niet alleen de rijke, dus. Het wordt niet duidelijk of er ook armeluis speelgoed tussen het tentoongestelde zit. De gedeco-

reerde miniatuurvuurstolp zal in ieder geval niet in een eenkamerkelderwoning hebben gestaan.

Spullen van betere kwaliteit zullen ook beter bewaard zijn gebleven. Toch is het soms andersom. Zo gebruikten mensen in de 17de eeuw ook muizen vallen, maar bestonden er meer en minder geavanceerde varianten. De goedkope muizenval was een oude kookpot, waarin iets lekkers werd gedaan en die zo werd gepositioneerd dat een muis er wel in, maar niet meer uit kon.

Er was ook een duurder soort val. Op de turfzolder van een van de poppenhuizen van het Rijksmuseum, een droge, warme ruimte waar de turfvoorraad werd bewaard, staat een ingenieuze, houten muizenval, die dichtklapt als een muis zijn lokaas komt halen. Die miniatuurmuizenval werkt echt; hij heeft een speciaal mechanisme dat reageert op beweging.

Van de goedkope muizen vallen zijn er meerdere gevonden: potjes met de muizenlijpjes er nog in. De dure variant daarentegen, zo'n geavanceerde val als uit het poppenhuis, is nergens meer bewaard. Het lijkt een zeldzame omkering.

Thuis in de 17de eeuw, Rijksmuseum, Amsterdam, t/m 11/1.

Advertenties

6 sept 2025 – 1 maart 2026
friesmuseum.nl

WYBRAND DE GEEST

meesterlijke portretten

FRIESMUSEUM

F

TATTOO

FORUM GRONINGEN
EXPOSITIE TE ZIEN T/M 4 JAN

gratis met museumkaart

★ HOLLER, DU JARRE, LAFAYETTE, JACQUES CHIRAC

FORUM.NL/TATTOO